

Lövholmen – fåglar och fladdermöss

Artskyddsutredning - 2023

Adoxa Naturvård

Adoxa Naturvård

Tel: 0708 - 804582

E-post: janne.elmhag@adoxanatur.se

Postadress: Villa Skogshall, 641 99 Sköldinge

Hemsida: www.adoxanatur.se

Författare: Janne Elmhag, Hans Sandberg

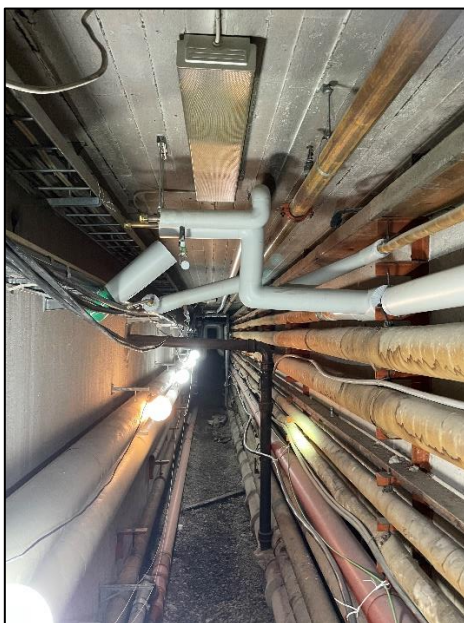
Foto: Janne Elmhag

2023-04-19

Reviderad 2023-04-23,

2023-05-08,

2023-05-09

I flera kulvertar eftersöktes fladdermus-spillning med negativt resultat. Bilden är från en av Skanskas byggnader.

Sammanfattning

Under våren 2023 genomförde Adoxa Naturvård en artskyddsutredning i industriområdet Lövholmen (fastigheten Lövholmen 12 med flera) på Liljeholmen i Stockholm. En fågel- och en fladdermusinventering ligger till grund för utredningen. Dessutom gjordes två fältbesök då områdets förutsättningar för fåglar respektive fladdermöss undersöktes på plats och fladdermusspillning eftersöktes i 10 byggnader.

Att fladdermöss uppehåller sig mer än tillfälligt i Lövholmens industriområde är inte sannolikt. När det gäller fladdermöss bedöms den planerade bebyggelsen av Lövholmen därför kunna genomföras utan att artskyddsförordningens förbud träder i kraft.

Fågelarterna fiskmås och gråtrut häckar inom Lövholmen. Båda arterna bedöms efter planens genomförande kunna finna lämpliga biotoper inom planområdet eller i dess omedelbara närhet. Artskyddsförordningens förbud bedöms därför inte träda i kraft. Särskilda åtgärder föreslås för fiskmås och gråtrut för att stärka populationerna på lokal nivå. På de nya byggnadernas tak behöver särskilda ytor tillskapas där fiskmås och gråtrut kan häcka.

Träd som finns i området föreslås sparas. Fågelholkar bör sättas upp för att öka diversiteten bland fåglar. Salixträd utmed Mälaren som inte utgör riskträd sparas. Dessa träd kan så småningom erhålla håligheter och andra strukturer som är positivt för den biologiska mångfalden.

Inledning/Bakgrund

Inför en planerad omdaning av industriområdet Lövholmen i Liljeholmen har naturinventeringar i form av en fågelinventering, en fladdermusinventering och en naturvärdesinventering genomförts. För att ytterligare belysa situationen för de skyddade artgrupperna fåglar och fladdermöss och diskutera artskyddsförordningens eventuella inverkan på de planerade byggplanerna har Adoxa Naturvård fått i uppdrag av Structor Miljöbyrå AB att göra artskyddsutredningar för dessa.

Metod

Som underlag för denna artskyddsutredning har två inventeringar använts (se 12 och 13 i referensförteckningen nedan). Dessutom gjordes fältbesök den 3 och 4 april 2023 då förutsättningar för fladdermöss respektive fåglar undersöktes. Arbetet genomfördes genom intervjuer av fastighetsköpare och anställda samt eftersök av lämpliga platser för fladdermöss – både viloplats, yngelplatser och övervintringsplatser. Djur i vinterdvala eftersöktes liksom spillning.

Artskyddsförordningen

Artskyddsförordningen (2007:845) implementerar EU:s art- och habitatdirektiv (92/43/EEG) och fågeldirektivet (79/409/EEG) i svensk lag. Artskyddsförordningen har sitt ursprung i 8 kap. miljöbalken, och ska även betraktas som en precisering av de allmänna hänsynsreglerna enligt 2 kap. miljöbalken (MÖD 2013:13).

Plan- och bygglagen (PBL) och miljöbalken (MB) gäller parallellt. En åtgärd som godtagits enligt PBL uppfyller inte automatiskt MB:s krav (Boverket 2015). Den fysiska planeringen enligt PBL ska vara så förutseende och ha en sådan bärkraft att den håller gentemot MB:s krav (Boverket 2015). För att en detaljplan inte ska riskera att bli ogenomförbar, bör artskyddsförordningen därför alltid hanteras i ett tidigt skede.

Enligt de förändringar som genomförts i artskyddsförordningen görs från och med 1 oktober 2022 vissa undantag för fåglar. Fåglarnas fridlysning regleras även fortsättningsvis i 4 § där undantagen formuleras medan fridlysning av övrigt vilt, till exempel fladdermöss, regleras i 4a § med oförändrad text.

Ny paragraf 4 artskyddsförordningen – Fridlysning av fåglar

Enligt 4 § Det är förbjudet att

- 1.avsiktligt fånga eller döda vilda fåglar,
- 2.avsiktligt förstöra eller skada vilda fåglars bon eller ägg eller bortföra sådana fåglars bon,
- 3.samla in vilda fåglars ägg, även om de är tomma, och
- 4.avsiktligt störa vilda fåglar, särskilt under deras häcknings- och uppfödningstid, om inte störningen saknar betydelse för att

- a) bibehålla populationen av fågelarten på en tillfredsställande nivå, särskilt utifrån ekologiska, vetenskapliga och kulturella behov, eller
- b) återupprätta populationen till den nivån. Förbudet gäller inte jakt efter fåglar. I fråga om sådan jakt finns bestämmelser med motsvarande innebörd i jaktlagen (1987:259) och jaktförordningen (1987:905)

Paragraf 4a § innefattar övrigt vilt, exempelvis fladdermöss, och inga förändringar jämfört med tidigare skrivningar i 4 § har gjorts. Det vill säga alla vilt förekommande fladdermöss är numer skyddade i Sverige enligt 4a § artskyddsförordningen. Skyddet är utformat som ett strikt skydd, det vill säga, det finns ingen rimlighetsavvägning mellan olika intressen.

Enligt 4a § artskyddsförordningen är det förbjudet att:

1. avsiktligt fånga eller döda djur,
2. avsiktligt störa djur, särskilt under djurens parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder
3. avsiktligt förstöra eller samla in ägg i naturen
4. skada eller förstöra djurens fortplantingsområden eller viloplats.

Med avsiktligt avses att en verksamhetsutövare är medveten om konsekvenserna för skyddade arter, men genomför verksamheten ändå, oavsett verksamhetens syfte.

Det innebär att en plan eller ett projekt som riskerar att påverka en lokal population av en eller flera arter måste utformas så att ingen påverkan uppstår på den lokala populationen. Det kan göras till exempel genom att skapa ersättningsmiljöer för förstörda livsmiljöer. I områden där fladdermöss stadigvarande uppehåller sig betyder det att det förutom fortplantningsområden (koloniplatser) även skall finnas tillräcklig mängd födosökslokaler, viloplats och kopplingar till omgivande fladdermuslokaler för att arten på sikt ska kunna finnas kvar med samma populationsstorlek som i nuläget.

4 § 4 punkten artskyddsförordningen ger ett skydd till fortplantningsområden och viloplats (dvs livsmiljöer) och gäller oavsett avsiktlighet. Skyddet av livsmiljöer gäller hela året, även då djuren inte uppehåller sig där, så länge livsmiljöerna håller en viss kvalitet och utnyttjas regelbundet. För att avgöra var gränsen går för skada på en livsmiljö, bedömer man den kontinuerliga ekologiska funktionen för de skyddade arter som nyttjar livsmiljön. Om den kontinuerliga ekologiska funktionen kan upprätthållas, innan, under tiden och efter genomförda åtgärder, nås aldrig gränsen för skada.

En förbjuden verksamhet enligt 4a § artskyddsförordningen, är en som försvårar upprätthållandet av gynnsam bevarandestatus eller försämrar möjligheterna för arten att nå gynnsam bevarandestatus. Om en verksamhet inte påverkar bevarandestatus negativt är verksamheten inte förbjuden.

Dispens från 4 § och 4a § går att söka enligt 14 §. Men kraven i 14 § är mycket stränga och ett av kraven för att bevilja dispens är att bevarandestatus inte får påverkas negativt. Det innebär att om en verksamhet påverkar bevarandestatus negativt, så utlöses förbud och dispens är omöjligt att få, men om bevarandestatus inte påverkas negativt, utlöses inte förbud och ingen dispens behövs. Dispensansökningar är därför sällan aktuella. I stället är vägen framåt, för exploateringsprojekt, att undvika att utlösa förbud. Detta görs genom att se över projektets lokalisering, göra anpassningar och skyddsåtgärder.

Skyddade fladdermöss i Lövholmsområdet

Under våren 2019 genomförde Ekologigruppen en fladdermusinventering med hjälp av ett antal autoboxar som registrerade fladdermöss både dag och natt under fyra veckor. Inga fladdermöss registrerades under den perioden i Lövholmsområdet. Vid den närliggande sjön Trekanten där naturinslaget är påtagligt större noterades däremot enstaka nordfladdermöss. Under Ekologigruppens inventering gjordes ingen undersökning av områdets byggnader så att eventuella övervintringsplatser, yngelplatser och viloplats för fladdermöss kunde upptäckas.

Inför föreliggande artskyddsutredning eftersöktes därför fladdermusspillning i tio byggnader på Lövolmen under två dagar – den 3e och den 4e april 2023. Byggnaderna som tillhör JM, Skanska eller Cementa genomsöktes i första hand i de högst liggande lokalerna liksom i kulvertar under markytan. Men även tänkbara utrymmen på mellanliggande plan undersöktes där det var möjligt. Om fladdermössen utnyttjar källare och andra utrymmen för vinterdvalan och/eller vindar under yngelperioden och för dagvila så lämnar de spillning efter sig. Spillning som bryts ner mycket långsamt och därför kan inventeras året om. Inga spår av fladdermöss upptäcktes dock.

Det finns sannolikt flera förklaringar till att fladdermöss tycks saknas i inventeringsområdet Lövolmen. Naturligheten är låg i området, med mycket liten areal gröna ytor och ytterst få träd. I sådan miljö trivs inte insekter och fladdermössens födotillgång begränsas därför.

Några av de byggnader som Lövholmsområdet erbjuder har under flera år stått uppvärmda. Hus som inte värms upp är olämpliga som vinterviste för fladdermöss. Fladdermössen kräver visserligen en låg temperatur under dvalan, < 5 grader, men klarar inte långvariga perioder med minusgrader. Under marknivå i källarutrymmen kan dock förhållandena vara mer gynnsamma för fladdermöss och under sommartid kan byggnaderna fungera för dagvila och som yngellokal. Men ingen spillning hittades – vare sig i kulvertar eller i byggnadernas högre belägna delar. Adoxas slutsats är att industriområdet Lövolmen inte hyser fladdermöss var sig för övervintring eller för yngelkolonier. Det går dock inte att helt utesluta att fladdermöss vid enstaka tillfällen utnyttjar området för födosök och någon byggnad för vila under sommardagar.

Ekologigruppen säger i sin "PM: Inventering av fladdermöss vid Lövolmen, Stockholms stad":

Vår bedömning är att byggnaderna inte har förutsättningar att vara av sådan betydelse för övervintrande fladdermöss att särskilda åtgärder (skyddsåtgärder) behöver vidtas för att skydda lokala populationer av fladdermöss i området. Det kan givetvis inte uteslutas att enstaka individer av fladdermöss möjligen använder någon byggnad för vinterdvala.

Ekologigruppens slutsats stämmer väl med Adoxas artskyddsutredning.

Skyddade fågelarter i Lövholmsområdet

Den fågelinventering som ligger till grund för den här artskyddsutredningen visar att två skyddade fågelarter häckar inom Lövholmens område. De är dessutom rödlistade vilket betyder att deras bevarandestatus inte kan betraktas som god.

Fiskmåsar *Larus canus* (NT – nära hotad). Fiskmåsar är i huvudsak en kolonihäckande fågel som slår sig ned på öar och skär, ofta tillsammans med andra mås- och trutfåglar. Den flyttar till Sverige på våren/sommaren för att häcka och efter sommaren drar den söderut. Måsar är fåglar som lever i kolonier av olika storlekar, även om isolerade par ibland kan hittas. De är huvudsakligen monogama djur, det vill säga de lever i ett och samma par hela livet, även om paren bara träffas under häckningssäsongen. Fiskmåsen ruvar äggen under ca 22-27 dagar. Ungarna matas av båda föräldrarna och är sedan flygfärdiga efter 24-30 dagar. Ungarna lämnar dock bo som är byggda på hustak redan efter 5-10 dagar för att söka sig till vatten där tillgången till mat som regel är bättre. Men de brukar hålla sig i närheten av häckningsplatsen och skyddas av föräldrarna. Detta innebär att när fiskmåsar häckar på byggnader tillbringar de ca 35-40 dagar på hustaket. Jämfört med andra takhäckande fåglar såsom till exempel tamduva* och pilfink* uppehåller sig fiskmåsar en kort tid på hustak, i människans närhet, för att genomföra sin häckning. Det innebär att fiskmåsens närvaro vid bebyggelse kan upplevas mer positivt än många andra fågelarters häckning gör.

*Arter som ofta uppehåller sig på/i byggnader hela året, år efter år.

Under de senaste decennierna har arten börjat häcka på hustak i allt högre grad, ofta i närheten till hav, sjöar och vattendrag. Det finns också exempel på att den kan häcka i träd (tall). I Liljeholmsområdet förekommer solitärhäckande fiskmåsar på hustak inom Lövholmen 12 och utanför detaljplanområdet på fastigheterna Tryckeriet 13 och Stora Katrineberg 16, där ett respektive fyra par bedömdes häcka, se karta 1 nedan. Fler par kan dock tänkas häcka i området. I den genomförda inventeringen uttrycks en osäkerhet kring antalet häckande par eftersom inventeraren enbart rörde sig på marken och inte besökte byggnadernas tak vilket hade givit en bättre överblick. Lövholmens närhet till Mälaren är positivt för arten dels ur födosynpunkt, dels är avståndet kort för ungarna att ta sig till vattnet.

Arten är en i kommunen, regionen och i landet allmänt förekommande art som är ny på rödlistan 2020 på grund av minskande population. Fiskmåsar verkar inte ha särskilt höga krav på sin livsmiljö i tätortsnära områden, men det tycks vara en fördel om det finns vatten i närheten. Ekologigruppen bedömer att dess indikatorvärde för värdefulla miljöer är "ringa".

Gråtrut *Larus argentatus* (VU – sårbar). Gråtruten är i huvudsak en kolonihäckande fågel som häckar på öar och ibland även på hustak, ofta tillsammans med andra måsfåglar. Det är emellertid inte ovanligt med solitärhäckande par, vilket snarast är en regel i inlandets sjöar. Gråtrutarna kommer till sina häckningsplatser tidigt på säsongen, ofta redan i mars. Det skålformade boet byggs av växtmaterial. Äggen ruvas i 28-30 dygn. Ungarna lämnar boet 2-3 dygn efter kläckning och uppehåller sig därefter i boets närmaste omgivning, vaktade och matade av föräldrafågeln. Efter 35-40 dygn blir ungarerna flygfärdiga och strax därefter självständiga.

I Lövholmsområdet förekommer gråtruten på hustak där tre par bedöms häcka. Ytterligare två par häckar sannolikt på hustak söder om detaljplanområdet på fastigheten Rosteriet 6, se karta 1 nedan. Fler par kan dock tänkas häcka i området. I den genomförda inventeringen uttrycks en osäkerhet kring antalet häckande par eftersom inventeraren enbart rörde sig på marken och inte besökte byggnadernas tak vilket hade givit en bättre överblick. Lövholmens närhet till Mälaren är positivt för arten dels ur födosynpunkt, dels är avståndet kort för ungarerna att ta sig till vattnet.

Arten är rödlistad som sårbar och är mindre vanligt förekommande. Gråtrut har visst indikatorvärde när den häckar i kolonier på mindre skär och öar. Ekologigruppen bedömer att dess indikatorvärde för värdefulla miljöer till "visst".

Karta 1. Kartan är från den fågelinventering som genomfördes av Ekologigruppen 2020. Kartering av häckning av takhäckande måsar och trutar är förknippad med en ganska stor osäkerhet då inventeringen genomförts från marken och. Takhäckande silltrut, gråtrut och fiskmås kan ha missats vid inventeringen om de inte varit uppe och flugit. Aktuella häckningar markerade inom röd cirkel.

Exploateringsplanernas påverkan

Fladdermöss

Den planerade bebyggelsen av Lövholmen bedöms kunna genomföras utan att bevarandestatusen för eventuella fladdermöss som söker föda över Liljeholmsvikens vatten eller vid sjön Trekanten försämrans. Området har de senaste åren med stor sannolikhet inte hyst övervintrande populationer eller yngelkolonier i de byggnader som i dag finns kvar i området. Lövholmsområdets brist på naturlighet och gröna inslag, några få träd undantagna, gör det också till en mindre attraktiv plats för insekter och därmed även som en mindre attraktiv jaktlokal för fladdermöss.

Fåglar

Om befintlig bebyggelse rivs kommer fiskmås och gråtrut tillfälligt att försvinna från Lövholmsområdet. Därför måste den nya bebyggelsen utformas på ett sådant sätt att de båda arterna kan vara kvar inom området, annars bedöms arternas redan dåliga bevarandestatus* försämrans ytterligare och artskyddsförordningens förbud därmed träda i kraft. Därför måste anpassningar och åtgärder genomföras i samband med den nya bebyggelsen. Här nedan redovisas åtgärder som är beprövade och som bedöms kunna fungera. Att tillskapa plana ytor på några kvadratmeter eller "häckningsboxar" är åtgärder som fungerar för måsar och trutar.

Det kan inte uteslutas att båda arterna får svårt att hitta lämpliga boplatser inom Lövholmen under den period som nya byggnader uppförs. Troligtvis kommer arterna att finna andra byggnader i närområdet. Både fiskmås och gråtrut är anpassningsbara och bedöms komma tillbaka så snart de nya byggnaderna är klara. Båda arterna är trogna sin uppväxtmiljö och chansen är därför stor att de kommer åter.

Det är dock viktigt att tillskapa ersättningsmiljöer för förstörda livsmiljöer (plåttak) inom Lövholmsområdet. Det handlar om att se till att möjlighet finns för både fiskmås och gråtrut att kunna häcka inom området som till exempel på hustak där plana ytor finns tillgängliga som består av grus/sand samt där även skydd för nykläckta ungar kan erbjudas såsom vegetation och stenar i varierande storlek. Till exempel torrtåliga sedum-arter och gräs.

*Rödlistning innebär per definition att bevarandestatusen inte är god.

Åtgärder för fiskmås och gråtrut

Delar av ett hustak eller en yta kan utformas på lämpligt sätt så att fiskmås och gråtrut kan häcka framgångsrikt. Båda arterna kan häcka om nedanstående åtgärder genomförs. Därmed kommer bevarandestatusen för de båda arterna inte att försämrans. För att nämnda arter ska kunna häcka och för att samtidigt minimera

problem, som till exempel rengöring, för fastighetsägaren/hyresgäster föreslås följande:

- Plana ytor eller boxar, minst 1,5 x 1,5 meter (upp till 2,5 x 2,5 meter), med en sargkant på 10-20 cm, som utgörs av plåt eller hållbar plast monteras på hustak mot Mälaren (norr).
- Ytor/boxar fylls med planteringsjord som packas och därefter läggs lämpligt stenmaterial (singel). Där på placeras/fastsätts artificiella stenar (5-6 st) som kan erbjuda skydd/skugga åt ungarna under de dagar de är på taket.
- Sedumväxter placeras i boxarna tillsammans med gräs (gröe) som är torrtåligt.
- De plana ytorna /boxarna bör inte placeras ovanför balkonger för att störa hyresgäster. Välj placering intill takstegar vilket underlätta skötsel för fastighetsägaren.
- Rivning av befintliga byggnader bör påbörjas i augusti när fiskmåsen och gråtrut häckat färdigt.

Exempel på trälåda med jord, sedum-växter och gräs (Gröe sp). Fiskmåsen kompletterar sedan med eget bomaterial.

Insatser av mer allmän karaktär som gynnar fågellivet kan vara:

- Träd som finns i området sparas.
- Fågelholkar sätts upp för att öka diversiteten bland fåglar.
- Salixträd utmed Mälaren som inte utgör riskträd sparas. Dessa träd kan så småningom erhålla håligheter och andra strukturer som är positivt för den biologiska mångfalden.

Faktaruta

Rödlistans kategorier:

LC = Livskraftig

NT = Missgynnad

VU = Sårbar

EN = Starkt hotad

CR = Akut hotad

RE = Utdöd (Nationellt)

Exempel på häckningslåda för gråtrut med planteringsjord och gräs (ängsgräs inköpt på zoo). Gråtruten kompletteras sedan med eget bomaterial.

Referenser:

1. Naturvärdesinventering Liljeholmen, Ekologigruppen, slutversion för allmän spridning 2020-09-29.
2. Naturvärden på Lövholmen 12 m.fl. i stadsdelen Liljeholmen, Friman Ekologikonsult, Conec – konsulterande ekologer, 2018, reviderad i mars 2019.
3. PM: Inventering av fladdermöss vid Lövholmen, Stockholms stad, Intern delrapportering av projektets första fas, Granskningsversion, Ekologigruppen 2019-06-24
4. Signalarter – indikatorer på skyddsvärd skog, Nitare m fl, Skogsstyrelsens förlag, 2000.
5. Rödlistade arter i Sverige, Gärdenfors, U. ed. ArtDatabanken, SLU, Uppsala, 2020
6. Svensk standard SS 199000:2014, Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) – Genomförande, naturvärdesbedömning och redovisning. Swedish Standards Institute 2014.
7. <http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html> (Lantmäteriets historiska kartor), Ekonomiska kartan ca 1967.
8. <https://www.eniro.se/>
9. www.artportalen.se
10. <http://artfakta.artdatabanken.se>
11. <http://www.google.com/earth>
12. <https://birdlife.se/hur-hanteras-faglar-som-hackar-pa-tak/>
13. <https://birdlife.se/ny-hackplats-for-tretaig-mas-i-sverige/>

Bilagor:

1 Miljöbilder.

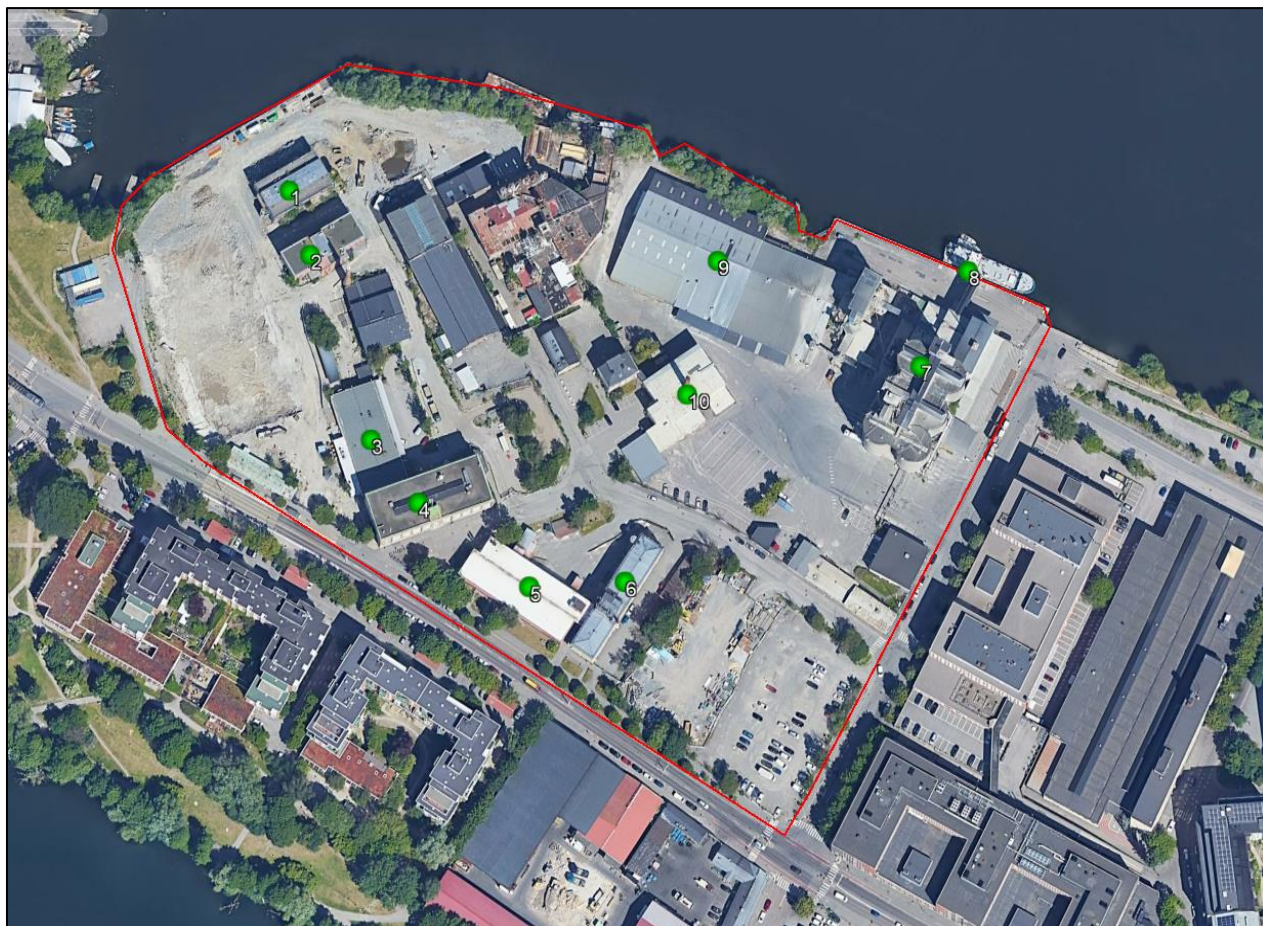
Bilaga 1
Miljöbilder

Lövholsområdets västra del den 4 april 2023

Cement-industrins byggnader med silo till vänster och till höger låg byggnad med tak som under häcknings-säsongen utnyttjas av måsfåglar.

Flygbild över industriområdet Lövholmen. Inventeringsområdet markerat med röd begränsningslinje. Gröna markeringar visar de byggnader som undersökts 2023 med avseende på fladdermöss.